

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Moetwil

S. de Jong ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - S. de Jong Moetwil	517
<i>Meditatief</i> - R.J. Vreugdenhil De pijn van moeten straffen	520
<i>Wandelen met God</i> - B. Luiten Je hoeft niet altijd alles te zeggen	521
<i>Achtergronden</i> - J. van der Steeg Gereformeerd onderwijs? 1	523
<i>Samenleving</i> - J. Westert Nieuwe putten slaan (2)	527
<i>Lied van de week</i> - J. Smelik Liedboek gezang 235: In bidden en in smeken	529
<i>Boekbespreking</i> - H. Veldman Calvijn aan tafel	531
<i>Gedicht</i> Vrijheid	532
<i>Uit de kerken, Persberichten</i>	

Mijn laatste artikel in *De Reformatie* 'De wet: zó en niet anders' ging over de wet in nieuwtestamenteisch perspectief. Daarin pleitte ik ervoor om de wet niet meer te lezen op de manier zoals die ons in Deut. 5 en Ex. 20 is overgeleverd, maar passend bij de nieuwe bedeling waarin wij vandaag leven.

Ik heb hierover verschillende reacties ontvangen, variërend van 'zeer lezenswaardig', 'met instemming gelezen' tot 'niet erg vertrouwenwekkend', 'grote problemen mee' en alles daar tussenin. Uiteraard ontbrak ook de beschuldiging 'Schriftkritiek' niet.

Leerzaam om kennis van te nemen. Ik kan niet op alles ingaan.

Een aantal vragen betrof ook exegetische keuzes en ja, daar kun je en mag je over van mening verschillen.

In dit vervolgartikel wil ik graag op een paar vraagpunten die aan de orde zijn gesteld dieper in gaan.

Oude en nieuwe verbond

Gereformeerden zijn er altijd als de kippen bij om de eenheid van het oude en nieuwe verbond te benadrukken. En terecht.

Er loopt duidelijk een doorgaande lijn van het oude naar het nieuwe verbond. Er is - deftig gezegd - 'continuïteit'.

Maar dat neemt niet weg dat er óók verschil is. Naast 'continuïteit' is er óók 'discontinuïteit'. Ik heb het idee dat dáár onder gereformeerden wat minder oog voor is. Terwijl de Bijbel daar toch niet vaag of onduidelijk over is. Paulus karakteriseert zijn werk op een gegeven werk als 'een *nieuw* verbond dienen'. Dit wordt door hem uitgelegd met: '*niet* het verbond van een geschreven wet, *maar* dat van zijn Geest'. (2 Kor. 3:6). Ook de schrijver van de Hebreeënbrief maakt een duidelijk onderscheid: Hij heeft het over Jezus die 'de middelaar is van een *beter* verbond, waarvan de rechtskracht op betere beloften berust.' (Heb. 8:6). En toen de HEER sprak van een *nieuw* verbond - schrijft deze zelfde man - 'heeft Hij daarmee het eerste voor *verouderd* verklaard. En wat verouderd en *verjaart*, is niet ver van verdwijning.' (Heb. 8:13). Er is onmiskenbaar verschil tussen het oude en het nieuwe verbond.

Wet en Bergrede

Over het onderscheid tussen oude en nieuwe verbond heb ik in mijn vorige artikel een en ander geschreven aan de hand van Jezus' uitspraken in de Bergrede. Een aantal briefschrijvers wijzen de door mij daar gesignaleerde tegenstelling af. Het ging - luidt hun redenering - Jezus bij die gelegenheid niet om de wet, maar om wat de geleerden er toen van gemaakt hadden. Anders zou Hij zich immers tegen Gods wet keren. Ik ben daar niet van overtuigd (geraakt). God daalde eeuwen geleden neer op de *Horeb* en gaf toen het volk Israël zijn *wet*. Christus onderwees - ook op een berg - en gaf zijn discipelen zijn nieuwe wet. *Jullie hebben gehoord, dat gezegd werd... en Ik zeg u...*, zei Jezus en Hij zei het met grote nadruk. Christus keert zich hier niet tegen de *wetgeleerden*. Hij citeert immers *Gods* wet zelf. Keert Christus zich dan tégen Gods gebod? Dat kan toch onmogelijk waar zijn! Want Christus gaf juist zijn eigen wil op om gehoorzaam aan zijn Vader te zijn. Toch zegt Christus dus met grote nadruk: En Ik zeg u... De NBG '51 had hier het woordje *maar*. Maar Ik zeg u... 'Maar' kan een tegenstelling aanduiden. Bijvoorbeeld in de zin: Hij zei tegen je: je moet daar links afslaan, maar ik zeg je: je moet daar rechts afslaan. 'Maar' is hier een echte tegenstelling. Je kunt niet tegelijk links af en rechts af slaan. Dat 'maar' gebruikt Christus in de Bergrede niet. Hij stelt niet zijn gebod *tegenover* dat van God. Het is dus niet: God zegt in zijn wet wel dit, maar Jezus stelt daar iets anders tegenover. Je kunt 'maar' namelijk ook *anders* gebruiken. Zoals in het volgende voorbeeld: Hij zei tegen jou: je moet nog één mijl doorlopen, maar ik verzeker je: je moet nog twee mijlen verder. Hier wijst 'maar' wel verschil aan, maar niet zozeer een tegenstelling. Je moet die eerste mijl blijven afleggen. Maar die eerste mijl is niet voldoende. Je bent er dan nog niet. Nee, je moet dan nog een mijl verder gaan. Zo gebruikt Christus hier zijn 'maar'. God heeft bij de Horeb gezegd: Oog om oog, en tand voor

tand... *maar* die regel is niet meer *voldoende*, om je naaste rechtvaardig te behandelen, en om recht voor God te staan, - nu je leerling van Christus bent. Christus keert zich dus niet tegen Gods gebod, maar brengt wel verschil aan.'

Positie van de wet

Op meer terreinen is er verschil tussen het oude en het nieuwe verbond. Het voert te ver om in dit artikel dat helemaal uit te diepen (Ik ben van plan daar t.z.t. een apart artikel over te schrijven). Wat je in ieder geval kunt zeggen, is dat het verschil tussen het oude en nieuwe verbond alles met de plaats van de wet blijkt te maken te hebben. De profeet Jeremia mocht het nieuwe verbond zó aankondigen: 'De dag zal komen - spreekt de HEER - dat ik met het volk van Israël en het volk van Juda een nieuw verbond sluit, *een ander verbond* dan ik met hun voorouders sloot toen ik hen bij de hand nam om hen uit Egypte weg te leiden. Zij hebben dat verbond verbroken, hoewel ze mij toebehoorden - spreekt de HEER. Maar dit is het verbond dat ik in de toekomst met Israël zal sluiten - spreekt de HEER: *Ik zal mijn wet in hun binnenste leggen en hem in hun hart schrijven*. Dan zal ik hun God zijn en zij mijn volk. (Jer. 31:31-33). Belangrijk kenmerk van leven in het nieuwe verbond is dat de wet in je hart wordt geschreven. Een ingrijpend proces volgens de uitleggers. Calvijn heeft het over: 'De harten zo vormen dat de wet er heerschappij voert en dat er geen neiging van het hart is die haar leer niet onderschrijft en ermee instemt' Aalders omschrijft het als: 'een innerlijk werk Gods in de mensenziel, de persoonlijke verhouding waarin elk individu, ten gevolge van Gods eigen genadig ingrijpen, staat tot de levende God' Thompson: 'Yahweh himself proposes to bring about the necessary change in the people's inner nature which will make the capable of obedience. He will set his law within them and write it on their hearts, that is, on their minds and wills.

Van Selms: 'God neemt de oorzaak van de afvalligheid weg: zijn wet wordt niet langer van buiten af opgelegd, doch als een levende kracht in de geest van zijn bondsvolk aan het werk gezet. God zelf maakt de heteronomie tot autonomie, en bewerkt juist daardoor dat Israël niet langer zijn eigen boze wil volgt, doch *Gods wil* volbrengen gaat.' Dat God de wet in de harten van mensen die leven onder het nieuwe verbond schrijft, betekent onder meer dat Hij hun 'wil' verandert. God zelf zorgt er voor dat mensen in het nieuwe verbond Hem willen dienen. Dat mag je dan ook best laten doorklinken.

Verskil in toonsoort

Een aantal vragen m.b.t. mijn versie van de wet in nieuw-testamentisch perspectief ging over de toonsoort. Men miste de gebiedende wijs of zoals iemand scheef het goddelijke 'moeten'. Ik denk niet dat het goddelijke moeten helemaal ontbreekt. Ik wijs bv. op het 8^e gebod: God wil, dat je zowel wat je

inkomen als je uitgaven betreft, je als een waardig christen gedraagt. Dat wil zeggen: je steelt, fraudeert of bedriegt niet. Daarnaast houd je je eerlijk verdiende geld niet alleen voor jezelf maar draag je - niet alleen in woord maar ook met de daad - je steentje bij aan het kerkelijke leven en help je royaal je behoeftige medemens.

De gebiedende wijs is niet afwezig, maar er zijn wel andere toonsoorten bijgekomen.

Toonsoorten die m.i. thuishoren in het nieuwe verbond.

Als God de wet in het hart schrijft, valt er meer te zeggen dan 'moeten'!

In aansluiting bij wat Thompson en Van Selms schrijven, denk ik dan met name aan willen.

Je wilt God dienen. Daar zorgt God zelf voor.

De realiteit is geregeld anders maar dat wil' je niet.

Het goede dat ik wil, heeft Paulus het over.

In het verlengde daarvan spreekt ook het klassieke avondmaalsformulier.

Nadat een hele rij zonden de revue zijn gepasseerd, wordt gezegd dat 'geen zonde *die nog tegen onze wil in ons is overgebleven*, kan verhinderen dat God ons in genade aanneemt'.

Dat vormt de achtergrond van de door mij gekozen formuleringen als bijvoorbeeld in het 2^e gebod: Je *wilt* - christen als je bent - niet met een zelf of door je ouders bedachte gewoonte of door de traditie overgedragen beeld van God leven.

Het 9^e gebod: Daartegenover *wil* je je mond juist positief gebruiken: opbeurend, stimulerend, opbouwend-kritisch, de eenheid in Christus zoekend.

Of het 10^e: Je *wilt* God en je naaste volmaakt dienen.

Als het gaat om het dienen van God en het leven naar zijn wet kunnen en mogen we niet volstaan met 'moeten' maar moeten meer toonsoorten klinken.

Automatisme

Ga je niet teveel uit van een automatisme? vroeg iemand; er komen nogal wat indicativi in de nieuwtestamentische wetslezing voor.

Op zichzelf genomen klopt dat, alleen staan de indicativi nooit op zichzelf.

Ze zijn steeds gerelateerd aan en gefundeerd op het christen zijn, de navolging van Jezus en het geleid worden- en vervuld zijn door de Geest.

Als volgeling van Jezus zie je liefde en seksualiteit als prachtige cadeaus van God waarbij de lichamelijke eenwording binnen de bescherming van het huwelijk mag worden genoten.

Leven uit de Geest betekent dat je je medemens - van welk ras ook, van welke leeftijd ook, van welke ligging ook, niet kwetst of haat, laat staan vermoordt.

Als christen let je heel goed op je woorden. Je liegt niet. Je roddelt niet, je veroordeelt iemand niet zonder beide kanten van een verhaal te hebben gehoord en gewogen. Naast vanzelfsprekenheid komt daar ook een geweldig appel in mee.

Een christen doet zo - jij dus ook!

Een door de Geest vervuld mens reageert zo - jij dan toch ook?

Aansporingen in een modus die je in het Nieuwe Testament vaker tegenkomt.

Rom. 8:5: *Wie zich laat leiden door de Geest, is gericht op wat de Geest wil.*

Gal. 5:16: *Ik zeg u dus: laat u leiden door de Geest, dan bent u niet gericht op uw eigen begeerten.*

Jak. 1:26: *Wie meent dat hij God dient, terwijl hij zijn tong niet kan beteugelen, zit op een dwaalspoor, en heel zijn godsdienst is vergeefse moeite.*

1Ptr. 4:2: *Zo iemand laat zich gedurende de rest van zijn leven niet meer leiden door menselijke verlangens maar door Gods wil.*

1Joh. 3:10: *Hieraan is te zien wie kinderen van God en wie kinderen van de duivel zijn: wie niet rechtvaardig leeft, komt niet uit God voort. Hetzelfde geldt voor wie zijn broeder of zuster niet liefheeft.*

1Joh. 5:1: *Ieder die gelooft dat Jezus de Christus is, is uit God geboren, en ieder die de Vader liefheeft, heeft ook lief wie uit hem geboren zijn.*

Dat de realiteit nog vaak anders is, weten we allemaal.

We volgen Jezus niet zo trouw als zou moeten, we laten de Geest veel minder toe om zijn werk in ons te doen, dan waar Hij toe in staat is.

Aan wie dat ligt, weet je als je in de spiegel kijkt.

Naar wie je toe moet, weet je als christen als geen ander: Christus!

Forbidden area

Een laatste punt waar vragen over gesteld zijn, gaat over de vraag of ik over dit onderwerp wel mócht schrijven. Zo reageerde een collega met: 'Als dit artikel van jou was geplaatst in *Pro Ministerio*, het blad van onze Predikantenvereniging, dan was ik graag pal achter je gaan staan, mocht het bestreden worden. Als, door wie ook en op welke termijn ook, bij de generale synode, bepleit wordt de wet van de Here in een andere vorm op te nemen in onze 'Orden van Dienst', dan zou ik graag naast je staan. Want je hebt gewoon veel goede argumenten om op dit punt onze gewoonten tegen het licht te houden. Maar nu, in deze vorm, in *De Reformatie*? Nee. Ik vind dit ongelukkig en prematuur.'

Dit argument duikt geregeld in discussies in de pers op. De redenering is dan dat als je ergens een mening over hebt, die wat anders is of afwijkt van wat gangbaar is, dan moet je daarmee de kerkelijke weg gaan.

Ik kan me dat voorstellen bij een ingrijpend dogmatisch verschilpunt. Maar in de meeste gevallen is dat niet aan de orde.

En dan zie ik eerlijk gezegd het probleem niet zo.

De vraag leeft; dat merk je aan alle kanten.

Dan doe je er toch wijs aan om erover te schrijven en het niet krampachtig dood te zwijgen?

Wat los je daarmee op?

Overigens heb ik dit van tevoren gecheckt.

Toen ik gevraagd werd voor *De Reformatie* te gaan schrijven, kreeg ik als antwoord op mijn vraag wat ik mocht schrijven: *alles als het maar niet in strijd is met Gods Woord en de belijdenis.*

Ik vond en vind dát een goed criterium om me aan te houden.

Ds. Sieds de Jong is predikant van de Gereformeerde Kerk te Assen-Kloosterveen.

noot:

1. Met dank aan collega Henk Knigge van wie ik in mijn tijd in Buitenpost op dit vlak het nodige mocht leren en die mij ook hierop attendeerde.

De pijn van moeten straffen

Ik kocht zo'n vrouw voor de prijs van vijftien sjekel zilver en anderhalve ezelslast gerst. Ik zei tegen haar: 'Je zult geruime tijd in huis moeten blijven, je zult geen overspel kunnen plegen en je met geen man inlaten. Ook ik zal niet met je slapen.' Zo zullen de Israëlieten geruime tijd verstoken blijven van koning en leiders, van offers en gewijde stenen, van orakels en huisgoden. Dan zullen ze weer verlangen naar de HEER, hun God, en hun koning David; en uiteindelijk keren ze vol ontzag terug naar de HEER en zijn zegen.

Hosea 3:2-4

R.J. Vreugdenhil ■

*Ik ben niet jaloers op Hosea.
Die man heeft het moeilijk gehad!
Het waren haast onmogelijke dingen die hij moest doen.
Hij had een vrouw moeten trouwen van wie hij van tevoren kon weten dat ze hem ontrouw zou zijn. Hij moest kinderen accepteren als zijn kinderen terwijl ze waarschijnlijk van een ander waren. En daarna moest hij zijn weggelopen vrouw weer terugkopen en liefhebben.
Ik geef het je te doen!*

*Maar nu moet hij ook nog zichzelf beheersen.
Heeft hij eindelijk zijn vrouw terug, mag hij niet eens met haar slapen!
Natuurlijk, dat is straf voor Gomer. Ze moet maar eens voelen wat ze gedaan heeft.
Maar wat voelt Hosea hier zelf van?
Een profeet is ook maar een man. Mag hij niet naar zijn vrouw verlangen?
Hoelang heeft hij haar al gemist?
Hoeveel pijn zit er onder dat zinnetje 'ook ik zal niet met je slapen'?
Hoe diep moet hij hiervoor in zijn eigen vlees snijden?*

*Als profeet moet Hosea beeld van God zijn.
Beeld van Gods liefde.
Hij moet zijn ontrouwe vrouw weer liefhebben.
Zo heeft de HEER de Israëlieten lief, hoewel zij zich op andere goden richten.*

*Hij moet ook beeld zijn van Gods straf.
Hij moet zijn vrouw opsluiten. Haar weghouden bij alles waar ze zo graag van geniet. Haar weghouden bij zichzelf.
Haar laten voelen wat ze gedaan heeft.
Zo straft de HEER zijn volk.
Het is een straf vanuit liefde.
Door haar alles af te nemen, wil de HEER zijn volk teruglokken.
Hij wil dat ze weer naar Hem, haar man, gaat verlangen. Hij wil dat Israël terugkeert naar Hem en naar zijn zegen.*

Maar is Hosea ook beeld van de HEER in zijn pijn van de omhouding?

*Ligt er ook goddelijke pijn in dat zinnetje 'ook ik zal niet met je slapen'?
Voelt de HEER het zelf ook dat Hij zijn volk zo moet straffen?
Of is dat te menselijk?*

*Maar zingt de dichter van Klaagliederen ook niet zoiets?
Slechts met tegenzin brengt hij leed en rampspoed over de mensen. (3:33)
En klinkt er niet ook zo'n gevoel in Jesaja 30:18, na een scherpe terechtwijzing: En toch wacht de heer op het ogenblik dat hij jullie genadig kan zijn.
Is dat niet hetzelfde verlangen dat je ook kunt inlezen in Hosea: uitzien naar het moment waarop hij weer bij zijn vrouw zal zijn om met haar de liefde te vieren.*

*Klinkt het te menselijk?
Waarom zou je niet mogen zeggen: het doet de HEER pijn dat Hij straffen moet.
Hij voelt het zelf. Het snijdt door Hem heen.
Hij kijkt niet onbewogen naar wat er in deze wereld gebeurt.
De rampen die hij over de aarde laat gaan bij het openen van de zegels, het blazen van de bazuin en het uitgieten van de schalen - ze raken Hem ook.
Hoe iemand vast kan lopen in zijn zelfgecreëerde schijnwereld, los van God omdat God hem, als consequentie van z'n eigen keus, losgelaten heeft - het doet Hem pijn.
Dat een verbondskind waarvoor ouders en gemeente zoveel gebeden hebben, toch tegen Hem in blijft kiezen en steeds meer verhard raakt - de Heer had wel anders gewild.
Maar de keus van de mens maakt dat Hij moet straffen.*

*'Ook ik zal niet met je slapen'.
Als daar iets van Gods pijn in klinkt, prijs ik mijn God om zijn liefde.
Hoe groot is God in zijn liefde, dat het moeten straffen Hem pijn doet!*

Ds. Rob Vreugdenhil is predikant van de Gereformeerde Kerk te Lelystad.

Je hoeft niet altijd alles te zeggen

wandelen met God

**Het komt vaak voor dat je meer gelooft dan je zeggen kunt.
Moet je je daaronder schuldig voelen?**

B. Luiten ■

Over de dissertatie van dr. Stefan Paas is in dit blad voldoende geschreven in de afgelopen tijd. Dat zal ik niet aanvullen of herhalen. Maar de hele discussie heeft wel raakvlakken, waarmee meer christenen in aanraking komen dan alleen wetenschappers. Je kunt niet altijd alles zeggen wat je gelooft, zo werd aangetoond. Ik zou nog een stapje verder willen gaan: dat *hoeft* ook niet. Volgens mij is de Bijbel daar duidelijk over. Een stukje onderwijs van Paulus:

Citaat:

'Vrij als ik ben ten opzichte van iedereen, ben ik de slaaf van iedereen geworden om zo veel mogelijk mensen te winnen. Voor de Joden ben ik als een Jood geworden om hen te winnen. Ik zelf sta niet onder de Joodse wet, maar toch heb ik me eraan onderworpen om hen die er wel onder staan te winnen. En voor hen die niet onder de Joodse wet staan, ben ik als iemand geworden die de wet niet heeft, om hen te winnen. Dit betekent niet dat ik de wet heb losgelaten, maar dat ik mij heb onderworpen aan de wet van Christus. Voor de zwakken ben ik zwak geworden om hen te winnen. Ik ben voor iedereen wel iets geworden, om in elke situatie althans enigen te redden.' (1Kor. 9:19-22)

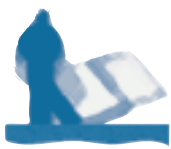
Paulus ging vér

Wat Paulus hier schrijft, gaat vrij ver. Verder dan wij meestal gewend zijn, denk ik. Hij is de Joden een Jood geworden. Hij heeft zich daarbij onderworpen aan de Joodse wet. Terwijl hij in zijn hart wist en bleef geloven, dat hij niet onder de Joodse wet stond. Het staat er echt: Paulus deed iets, wat hij niet geloofde. Sterker nog: hij gaf toe aan wat hij elders bevestigde. Dr. R. Dean Anderson schrijft hierover: 'Het is duidelijk dat Paulus zelf deze rituele wetten opgegeven had, omdat zij een verouderde scheidingsmuur hanteerden tussen de Joden

en de heidenen, een muur die door het werk van Christus doorbroken werd (Ef. 2:11-18). Desondanks, om mensen voor Christus te winnen heeft hij in het gezelschap van onbekeerde Joden zijn gedrag aangepast. In dit kader heeft hij Timoteüs besneden (Hnd. 16:1-3) en heeft hij de nazireeërgelofte in de tempel vervuld en ook voor anderen betaald.'¹ Persoonlijk vind ik dit nog wat zwak uitgedrukt. Het ging niet alleen om een scheidsmuur, in het voortzetten van de rituele wetten zat veel *ontkenning van de Messias*. Het was echt een aanpassing aan het *onbekeerde* gedrag van Joden in die tijd. Hij besneed Timoteüs, terwijl hij elders vermaande dat ieder die zich laat besnijden los is van de Christus en dan ook de hele wet moet volbrengen (Gal. 5:2-3). Dus ging het echt wel om een forse aanpassing. Niet om aan ongelof toe te geven, wel om met Joden in gesprek te kunnen zijn, om niet bij voorbaat ieder contact onmogelijk te maken. Zo kon Paulus ook zijn als iemand die de wet niet heeft, voor hen die zonder wet leven. Niet dat hij in zijn hart Gods wet losliet, maar hij kwam in gezelschap waar hij daarover niet kon beginnen. Anders kon hij meteen weer ophouden. Sterker nog, Paulus schrijft dat hij voor *iedereen* wel *iets* is geworden. Voor *iedereen*, hoe ze ook leefden of dachten. Wilde hij *iets* betekenen, dat klinkt als erg weinig, alsof hij soms het meeste niet kon zeggen. Dat gaat wel heel ver.

Paulus wist zich vrij

Uitgangspunt voor Paulus is, dat hij vrij is ten opzichte van iedereen (vers 19). 'Hij is geen slaaf van een ander. Hij heeft het recht vrije keuzes in zijn leven te maken'.² Die vrijheid gaat terug op zijn *Verlosser*. Omdat hij in Christus alles *is* en alles *heeft*, kan Paulus er voor kiezen de slaaf te worden van iedereen. Een vrije keus, die veel van hem heeft gevraagd en waarom hij jarenlang in verschillende gevangenissen heeft gezeten. Met als enige reden: mensen winnen voor Christus. Zijn Verlosser is ook zijn *Zender*. Paulus hoeft verder aan niemand te gehoorza-

men. Hij heeft ook van geen mens begrip of waardering nodig. Hij is niet afhankelijk van iemands toestemming. Overal waar hij kwam werd hij belasterd en verdacht gemaakt. Dat heeft hem wel gehinderd maar niet van zijn zending beroofd.

Ter navolging

Dit alles is opgeschreven voor ons, voor iedere trouwe christen die in soortgelijke omstandigheden terecht komt. Je kunt wel heel principieel zijn en overal waar je komt meteen het hele evangelie willen vertellen. Je kunt ook het idee hebben dat dat persé moet. Maar soms is dat een brug te ver. Soms is het vijf bruggen te ver. Wat is dan belangrijker: dat jij alles hebt verteld óf dat je je hebt ingehouden in een poging om werkelijk enig contact te maken? Ik las dat hierbij vergelijkingen zijn getrokken met situaties in gezinnen, waar kinderen of hun vrienden weinig meer met God hebben. Ouders leren dan wel, dat altijd alles zeggen niet kan. Dat dat averechts werkt. Zo is het ook in collegiale contacten, of onder studiegenoten. De wijze kent tijd en wijze. Het is steeds de afweging wat je zegt, hoe je het zegt, om de ander ergens te bereiken en te raken in zijn denken. Vaak geloof je zelf veel meer dan je onder woorden brengt, terwijl in je hart een gebed opstijgt tot God.

En toch zijn dat nog maar zwakke vergelijkingen. Want ze gaan over situaties waarin mensen elkaar toch wel blijven ontmoeten, als familie of als collega's. Dan kun je vaak denken: 'ik krijg nog wel een kans'.

Maar de apostel Paulus heeft heel veel mensen maar een enkele keer gesproken, omdat hij steeds weer op reis ging. In de meeste plaatsen is hij maar één of twee keer geweest. Dus heeft hij in geloof heel veel aan God overgelaten, alles wat hij niet in één keer kon zeggen. Hij wist ook dat hij niet de enige was, wat de één plant wordt door een ander begoten (1Kor. 3:5-9).

In dienst van je machtige Zender is het belangrijk om te zien welke mogelijkheden je krijgt. Dat mag je met een gerust hart doen. Je mag afwegen, wat op een zeker moment wijs is om te zwijgen en te zeggen. Dat is altijd een spannend bedrijf, maar doe het wel in vertrouwen. De Geest van God heeft soms aan een half woord genoeg, al had je graag veel meer willen zeggen. En Hij blijft, ook al raak jij uit beeld.

De wapens van de tegenstander

Daarbij kon Paulus zich sterk maken met niet-bijbelse argumenten. Een frappant voorbeeld daarvan vinden we in zijn rede in Athene, de stad vol afgodsbeelden. Paulus nam de mensen daar serieus in hun denken, hij citeerde hun eigen dichters. Dat was niet alleen knap, het was ook slim.

Om te bewijzen dat levende mensen niet kun-

nen afstammen van stenen beelden, haalde hij woorden aan die stammen uit de hymne aan de god Zeus, van de dichter Aratus.³ Deze woorden: 'uit hem komen ook wij voort' (Hnd. 17:28). En dat gaat dan over Zeus...

Die aanpassing gaat wel héél erg ver. Wekt Paulus hier niet de indruk dat hij in Zeus gelooft? Zet hij Aratus niet op een voetstuk, in plaats van heel zijn heidense gedachtegoed te bestrijden? En aan de andere kant: was hij niet verder gekomen als hij zich gewoon had beroepen op Genesis 1, waar staat dat de mens is geschapen naar het beeld van God? Was hij dan niet eerlijker geweest?

Nee dus. Wat Paulus hier doet, is zijn tegenstander bestrijden met diens eigen wapens. Dat is een kunst op zich. Natuurlijk kan dan altijd worden gezegd, dat onze eigen wapenrusting beter en geestelijker is. Maar als je kans ziet de wapens van je tegenstander te roven en dan zelf te hanteren, kun je een geweldige overwinning behalen. En dat is dan net zo goed uit God (Luk. 11:22).

Als je dit leest, zie je als gelovige ineens heel veel uitdaging. Want ook niet-christenen ontvangen wijsheid, zij kunnen waarnemingen doen die terecht zijn, al staan ze bij hen in een ander kader. Het is dan de kunst om aan te sluiten bij het waarheidsgehalte, om daarmee hun eigen niet-christelijke denken te confronteren. Dat kan met bijbelteksten, maar het kan ook zonder, terwijl je ze wel bedenkt en erop vertrouwt.

Mijlen meegaan

Gods wegen zijn wonderlijk. Hoe iemand tot geloof komt, is niet te verklaren of te achterhalen. Intussen weten we wel dat God daarbij mensen gebruikt. Hij legt ons woorden in de mond. En Hij brengt ons op gedachten. En Hij geeft ons de liefde om echt om anderen te geven, om een mijl met hen mee te gaan, en zonodig twee mijlen.

Dat kan wel eens raar klinken als je een paar mijlen meegaat met iemand in zijn niet-christelijke denkpatronen. En toch kan het een weg zijn waarlangs de Geest tot iemand komt.

Hierin valt weinig voor te schrijven of te verbieden. Wel is van belang het uit God te doen, en door God en tot God.

En dat we dit in elkaar herkennen. En dat we bidden voor alle mensen.

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

Noten:

- 1 R. D. Anderson, *1 Korintiërs, Orde op zaken in een jonge stadskerk*, in de serie CNT3, Kampen 2008, blz. 127.
- 2 R. D. Anderson, *a.w.*, blz. 120.
- 3 J. van Eck, *Handelingen, De wereld in het geding*, in de serie CNT3, Kampen 2003, blz. 388.

Gereformeerd onderwijs? 1

Gereformeerd onderwijs, bestaat dat?

Regelmatig tref je weer discussies aan over het eigene van Gereformeerd onderwijs.

J. van der Steeg ■

Zo vragen Jetze Baas en Rutger Lieflijn zich in *De Reformatie* van 21 februari 2009 af of Christelijke en Gereformeerde pedagogiek eigenlijk wel bestaat. Zij constateren dat het doel van opvoeding en onderwijs voor Gereformeerden door de tijd heen wel ongeveer duidelijk is, maar dat de manieren om dat te bereiken lijken mee te veranderen met de maatschappij om ons heen. We kunnen van alle pedagogen/onderwijskundigen het nodige leren. We moeten ons laten leiden door het doel, en de middelen die we daartoe gebruiken zijn daardoor geheiligd. Zo ongeveer Baas en Lieflijn.

Voorts meldt het *Nederlands Dagblad* van 5 maart 2009 dat de Gereformeerde Hogeschool een cursus gaat verzorgen voor docenten voortgezet onderwijs, met als bedoeling dat zij meer zicht krijgen op wat gereformeerd onderwijs tot gereformeerd onderwijs maakt.

Gereformeerd onderwijs betreft de scholen die zijn aangesloten bij het LVGS, het Landelijk Verband van Gereformeerde Schoolverenigingen.

Sinds ca. 1950 ontstaan er Gereformeerde scholen (v). Wat is het bestaansrecht?

Ligt er een pedagogisch concept aan ten grondslag? Zoals bij Montessorionderwijs of bij de Vrije Scholen? Met een complete onderwijsvisie? Is een dergelijk concept ontstaan tijdens de verdere ontwikkeling van het snel groeiende Gereformeerde onderwijs?

Of zijn het meer losse noties? Of gaat het alleen om een juridische afgrenzing?

Vanwege de actualiteit lijkt het goed om aandacht te vragen voor het gereformeerde onderwijsdenken uit de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw.¹

Baas en Lieflijn laten zien dat er tegenwoordig een andersoortige benadering is. Het doel is wel hetzelfde, maar over de 'middelen' dachten ze wel wat anders.

Wat kunnen we leren van onze voorgangers? We zien hoe de (onderwijs)wereld er toen uit zag, en de reactie van onze 'voortrekkers' hierop.

Onderwijswereld voor 1970

Hoe ziet de school er uit?

Het lager onderwijs is opgezet volgens het *leerstofjaarklassensysteem*. D.w.z.: een vaststaande hoeveelheid leerstof moet binnen een schooljaar door alle leerlingen 'behaft' worden. Behaal je de stof niet, dan blijf je uiteindelijk zitten. De onderwijsvorm is hoofdzakelijk frontaal/mededelend.

Zaken als remedial teaching, dyslexie, hoogbegaafdheid, differentiatie, milieufactoren, spelen in de theorie nog nauwelijks een rol, in de praktijk nog minder.

Op gereformeerde scholen wordt veel tijd besteed aan het vertellen van Bijbelse Geschiedenis en het memoriseren van namen en feiten.

De Vaderlandse Geschiedenis is ook een vertelvak. Het lijkt wel altijd over de tachtigjarige oorlog te gaan. *Toen en nu* van W.G. van der Hulst is ongeveer het stramien dat gebruikt wordt voor de lesvoorbereiding. Neerland en Oranje zijn wit, de rest is gevlekt of zwart.

Aardrijkskunde volgt de zoveelste druk van de atlas van Prop. (1955, 46^e druk!)

Taal en rekenen zijn precies die vakken die in het uitgesproken leerstofjaarklassensysteem dodelijke kanten kunnen krijgen. Niemand blijft zitten op aardrijkskunde of geschiedenis. Maar wel op sommen, spelling of lezen.

De selectie met het oog op het Voortgezet Onderwijs is nog behoorlijk sterk op basis van je sociale status. Arbeiderskind? Richting ambachtsschool. Enzovoort.

Het Voortgezet Onderwijs is ook opgezet volgens het leerstofjaarklassensysteem. Enkele vakken onder de maat?

Met als gevolg: alles een jaartje overdoen, naar een andere school of anders zo snel mogelijk werken.

De opzet stamt uit de negentiende eeuw: ambachtsschool, uitgebreid lager onderwijs en de hogere burgerschool.

Deze gang van zaken levert nog weinig discussie op. Ook niet in Gereformeerde kring.

Veranderende onderwijsopvattingen

In de jaren na de Tweede Wereldoorlog stonden diverse veranderingen in de steigers. Veelal uitwerkingen van ideeën die al eerder ontstaan zijn.²

Herbart: de onderwijzer doet het centrale werk

De gangbare opvattingen over onderwijs leunden (vaak impliciet) aan tegen de 'voorstellingspsychologie' van Herbart (1776-1841). Volgens Herbart was goed onderwijs: het aanbrengen van heldere voorstellingen en het aan elkaar verbinden van die voorstellingen door oefening. Een soort natuurkundig model ter verklaring van de werking van de psyche. Goede voorstellingen zijn de basis voor inzicht en ook voor het zedelijke leven van een mens. Het aanbrengen van voorstellingen en het leggen van de juiste verbindingen is het werk van de onderwijzer. Die heeft de hoofdfunctie in het gebeuren.

Hij kneedt de geest des leerling als was.

Deze onderwijsvisie heeft het tot ver in de 20^e eeuw uitgehouden. Niet officieel, maar wel in feite.

Reformpedagogiek: het kind doet het zelf

Rond en na 1900 kwamen diverse onderwijsvernieuwers hiertegen in opstand. Ze worden wel (ondanks onderlinge verschillen) aangeduid als 'reformpedagogen'. Je kunt daarbij denken aan Montessori, Dewey, Ellen Key, e.d. We noemen enkele hoofdpunten van deze 'beweging'. Het kind is niet de ontvanger, de lege tank waar je wat ingiet. Het kind is juist zelflerend, van nature nieuwsgierig, creatief, kortom een bron van nieuwe mogelijkheden. Een aantal vernieuwers gaat ook uit van de natuurlijke goedheid van het kind.

Er worden onderwijsvormen ontwikkeld die hieraan tegemoet komen. Onderwijs door het op het juiste rijpheidsmoment aanreiken van materialen (Montessori); onderwijs in projecten (Dewey); onderwijs in werkgemeenschappen (Petersen – Jenaplan, Kees Boeke). De invloed vooral op de praktijk is relatief klein gebleven in het grootste deel van de vorige eeuw.

Pedagogen in Nederland

Er heeft zich na de Eerste Wereldoorlog een 'pedagogische wetenschap' ontwikkeld, een beetje zuilsgewijs. Opvallend is de positie van *Prof. dr. P.H. Kohnstamm*. De man van het 'pedagogisch personalisme'. Mede beïnvloed door o.a. Martin Buber (Ik-Gij relatie), ontwikkelt Kohnstamm een 'christelijk personalisme', waarbij opvoeder en kind tot elkaar en tot God niet staan als 'maakbare' objecten, maar als persoon met een eigen ik. Zoals jij jezelf ziet.

Op didactisch terrein is Kohnstamm voortdurend op zoek naar onderwijsvormen die 'kritisch denken', denken onder eigen verantwoordelijkheid, bevorderen. In die zin dat je kinderen al vroeg leert niet achter anderen aan te lopen, bijvoorbeeld indertijd achter het fascisme of nationaalsocialisme.

Dit is o.a. de reden voor het ontwikkelen van het zgn. 'stillezen': lezen *en* kunnen analyseren.

Kohnstamm is de oprichter van het 'Nutsseminarium voor Paedagogiek'.

Dit instituut heeft via veel publicaties de toon gezet voor latere ontwikkelingen.

Er is gepubliceerd over stillezen, over het selectievraagstuk, toetsontwikkeling, leerplanomvang, leerplanconstructie, enz. In de jaren '40 tot '60 van de vorige eeuw verscheen een serie belangwekkende publicaties: *Naar een*

nieuwe didactiek in de lagere school. Deze series proberen de toenmalige stand van pedagogiek en didactiek van vooral het Nutsseminarium te populariseren.

Prof. dr. J. Waterink richtte aan de VU al vroeg het 'Pedologisch Instituut' op. De eerste wetenschappelijke instelling voor hulpverlening bij opvoedingsproblemen in Nederland. Waterink maakte ruim en onbekommerd gebruik van moderne psychologische en didactische bevindingen.⁴

Zaken die in de jaren '50 en '60 wat meer directe invloed begonnen te krijgen op de schoolpraktijk (met name in scholen die een vernieuwend karakter hadden):

-het *speelwerklokaal*, hierbij probeerde men met een mix van Montessori- en traditioneel materiaal tegemoet te komen aan de activiteitsdrang van jonge kinderen.

-het *klassengesprek*, een nieuwe onderwijsvorm, althans voor het gewoon lager onderwijs.⁵

-verschillende *leesvormen*, het genoemde 'stillezen' uit de school van Kohnstamm was bedoeld om het kritische denken te stimuleren. In de praktijk werd dat beoefend aan de hand van een methode met leesstukjes met daarbij resp. *opzoekbare vragen* en *denkvragen*.

Ook moet genoemd worden: groepslezen. Nog niet het latere niveau-lezen: een manier om het klassikale, bijna dodelijke leesbeurtensysteem te doorbreken.⁶

Het Christelijke Pedagogisch Centrum bracht cursussen om de gebruikelijke massieve cijfersommencultuur te doorbreken. Eveneens over 'projectonderwijs' en vrije expressie bij tekenen en handvaardigheid

Veelal werden stukjes van dit soort vernieuwing wel her en der geaccepteerd, maar in grote lijnen bleef het onderwijs de traditionele lijnen volgen.

Gereformeerd onderwijs - 1923: 'Het typeerende van de Gereformeerde school'

Hoe dachten Gereformeerden indertijd, naast die opkomende Reformgedachten over het eigene van Gereformeerd onderwijs? Men zat echt niet stil. Er is veel gedaan in publicaties, cursussen e.d. Veel is helaas vergeten! We nemen een brochure, die een goede inkijk geeft.

In 1923 verscheen bij uitgeverij de Standaard een brochure in de reeks *Voor Onderwijs en Opvoeding* - uitgave van het Gereformeerd Schoolverband.

Christelijke scholen van een Gereformeerd karakter hadden dit verband gesticht mede op initiatief van Bavink.⁷ Het onderwijs was gefundeerd op de Bijbel en de Formulieren van Enigheid. Men was niet kerkelijk gebonden.

Brochure nr. 20, door T. van der Kooy, hoofd van de Dr. A. Kuyperschool te Vlaardingen, geeft een ongedwongen zicht op hoe men indertijd aankeek tegen het eigen onderwijs. We volgen de schrijver, die er van uit gaat dat zijn lezers het goed recht van Gereformeerd Onderwijs wel onderschrijven. Maar wat is dat eigene?

Algemene en bijzondere genade

Gereformeerde mensen leiden hun natuurlijk leven, op de grondslag van schepping en gemene gratie (algemene genade). Dit leven heb je met alle mensen gemeenschap-pelijk.

Gereformeerde scholen zullen dan ook veel overeenkomsten hebben met scholen van ander karakter. Gereformeerden echter staan ook op *het erf der bijzondere genade*.

Karaktertrekken die *hieruit* voortkomen, vormen het typerende van de Gereformeerde School. Juist deze levensbeschouwelijke grondslagen doortrekken het gehele onderwijs.

Antithese

Er zijn twee wegen naar de eeuwigheid, van God of van Satan. Ook de Gereformeerde School schaamt zich niet voor de antithese.

We hebben een open oog voor de weldaden der gemeene gratie in natuurlijk en burgerlijk goed op algemeen terrein. Maar dat *absolute* is juist de kracht van de Gereformeerden.

De school

Schepping, zonde en genade beheersen het leven en de ontwikkeling. De schepping prikkelt de mens tot arbeid en vinding.

Zaken die puur menselijk ontwerp lijken, hebben toch God als uiteindelijke oorzaak. Tot deze sfeer behoort ook de school.

De school is geen staatsorgaan, kinderkerk, bekeringsinstituut of wetenschappelijke instelling: ze is hulpinstituut van het gezin.

De school is gebonden aan het beginsel van de ouders, niet aan hun directe wil.

Het kind

We zijn allen voor God gelijk, klein of groot. Het kind is voor een eeuwigheid geschapen.

En ook het kind is geschapen naar het beeld van God. Daarom is het doel van de opvoeding: *vorming van den ganschen mensch; in hart, verstand en wil; met het oog op heel zijn leven.*

Het doel van de school is: opleiden tot godsvrucht, kennis en beschaving. Deze zaken moeten *organisch verbonden* zijn. Het is geen deel van het onderwijs, maar doortrekt het geheel.

‘wel moeten we er hier op wijzen dat de opvoeding in algemeen zinnelijk werk van het kind zelf is’.⁸

De onderwijzer geeft leiding, maar de ‘toe-eigening’ is werk van het kind zelf. Zowel voor het opnemen en verwerken van kennis als ook bij de zedelijke opvoeding. Een opmerkelijk geluid voor die tijd en voor gereformeerde kring.

‘Het grondbeginsel van Maria Montessori, ‘De Zelfopvoeding van het jonge Kind’ behoeft principieel door ons niet veroordeeld te worden’.

Leerstof

De zelf toe-eigening geldt zowel voor kennis- als vaardigheidsvakken.

De Gereformeerde school komt naast Bijbelse geschiedenis, geloofsleer, kerkgeschiedenis en het lied, tot ongeveer dezelfde vakken als de Lager Onderwijs Wet voorschrijft. Het eigene manifesteert zich niet zozeer in verschil in feiten, maar wel in beoordeling, waardering, volgorde, andere keuze, andere behandeling.

Methode

De taak van de methodiek is het naspeuren ‘der goddelijke ordonnantiën voor de ontwikkeling van den kinder-

geest’. Methodiek behoort te rusten op psychologische grondslag.

Wij sluiten ons ook hier niet af voor ‘de vrucht der wereldontwikkeling’: die viel te allen tijde ook Gods Kerk in de schoot. Wel zal zij toetsen wat van de buitenwacht tot haar komt.

‘Juist omdat de aanwijzingen voor de methode in de natuur en de organisatie van de kinderziel liggen, heeft dit deel der paedagogiek een algemeen karakter’.

Tucht

Tucht is leiding met betrekking tot de vorming van het streefleven.

Het kwade en het daarom schuldig staan zit diep in de mens, en ook in het kind. De Gereformeerde opvoeding krijgt hier een streng, een absoluut karakter.

Echter niet liefdeloos! Schooltucht dient het ingroeien in de zedelijke rechtsorde.

Tucht in huis en school bekeert een kind niet. Maar geeft wel leiding aan de dagelijkse bekering. Aan het dagelijks ‘opwassen in genade’.

Als Verbondskind mag er naast dagelijks in zonde vallen ook die dagelijkse bekering zijn.

In de onderlinge omgang moet een geest van *opgewektheid* heersen.

De opvoeder moet *natuurlijk* zijn. Geen opzettelijkheden of kunstjes.

Er moet een gepaste vrijmoedigheid aangekweekt worden.

Aanmoediging werkt veel beter dan gestadige afkeuring.

Waardering

Opvallend in die brochure is de ontspannen omgang met gegevens uit de algemene en de kinderpsychologie. Je zou *bijna* denken dat er een ‘Reformpedagoog’ aan het woord is.

Door de uitgangspositie dat alle ordonnantiën van God afkomstig zijn, worden zaken vanuit de Reformpedagogiek niet vanuit een gespannen antithesegedachte bekeken. Er is wel degelijk antithese maar die zit daar niet zozeer in. Opvallend is de plaats van het kind: eeuwigheidswaarde voor God. Opvallend is ook dat leren en gevormd worden een proces van de leerling zelf is. Duidelijk is ook de Kuyperiaanse denktrant. Algemene en bijzondere genade, soevereiniteit in eigen kring e.d. Basisgegevens voor een echte onderwijsvisie zijn hier zeker aanwezig.

In het vervolg van dit verhaal komen we de brochure van 1923 nog diverse keren tegen!

Gereformeerden rond 1960

In welke (gedachte)wereld leefden onze voortrekkers in de eerste decennia na de oorlog? We proberen met de bril van toen te kijken *hoe ze tot bepaalde onderwijsopvattingen kwamen*. Opvattingen uit die tijd worden begrijpelijk als je door de bril van het verleden kijkt.

Gereformeerden (v) leefden in een bedreigende Umwelt. Enerzijds door eigen opvattingen, anderzijds door de maatschappelijke realiteit.

In het ‘vrijgemaakte leven’ van die tijd is een mengsel van enthousiasme, angst en vrees aanwezig.

Vreze des Heren

Met groot *enthousiasme* werd in de jaren '50 en '60 het 'Kerk-zijn' en alles wat daar uit voortvloeide, beleefd. Dat hing samen met *vrees* in de zin van 'de vreze des Heren'. Het besef dat je als persoon en als kerk te maken hebt met De Heilige, die toch omziet naar jou, en die je in Zijn Kerk en Verbond wil opnemen. Veel preken waren daar vol van. Je ging met een blij gevoel naar de kerk. Je dagelijkse werk was doortrokken van hetzelfde zinderende gevoel: Hij komt! En wij mogen erbij horen.

Eindtijd

De preken waren vaak indringend, en bij menige predikant beïnvloed door de opvattingen van Prof. Holwerda over de eindtijd. De vertellingen op school soms ook. In de vijfde klas van mijn Lagere School werd zo 'spannend' verteld over Openbaringen, dat ik nog weet hoe hevig ik in de penarie zat toen op een namiddag zon en maan tegelijk zichtbaar waren. *Het* moment om als een haren zak te worden en bloedrood te kleuren. Het Oordeel! Dat moest naar mijn besef gebeuren als zon en maan tegelijk zichtbaar waren.

Antithese

Maatschappelijke en politieke ontwikkelingen werden door deze vorm van eschatologisch denken vaak geduid. Verenigde Naties, Europese samenwerking e.d. waren voortekenen van de totalitaire staat uit Openbaringen, waarbij de Kerk uitgeroeid wordt vóór de komst van de Here. Er was een besef van absolute tegenstellingen. *Antithese is er op alle terreinen van het leven.* Vrijgemaakten hebben felle kritiek geleverd op dr. A. Kuyper. Toch werd diens concept over de antithese krachtig aangezet.

De vijand in de poort

Veel wat van buiten kwam werd argwanend bekeken. Zeker tot de jaren '90 vind je bij bijvoorbeeld boekbesprekingen in Gereformeerde tijdschriften bijna altijd toch een afwijzing. En als er wat te prijzen viel, was dat meestal zuinigjes. Tegenover anderen stond je argwanend en afwerend.

Hier vertoonde het vrijgemaakte leven duidelijk zuilaspec-ten. Binnen de kerk en de kerkgebonden organisaties was het veilig. Anderen waren 'vijanden in de poort'. Dit veiligheidsstreven zorgde voor afstand. Je merkte zo nu en dan dat het beeld van 'anderen' twijfelachtig was. De Rooms-katholieke slager waar ik zaterdags in mijn studietijd werkte als loopjongen was een evenwichtige en aardigste man. Dat moest haast niet kunnen maar het was toch zo. En de onderwijzers op de openbare scholen waar ik tijdens de hoofdaktestudie hospiteerde waren erudiete mensen, van wie ik nooit één verkeerde opmerking over geloof o.i.d. hoorde. Ze waren wel belangstellend. En de wijze waarop ze hun 'neutraliteit' in de klas uitoefenden, wekte bewondering. Kortom, er klopte niets van het algemene vage gevoel dat het 'buiten' niet in orde kon zijn.

Angst

Het uit de kerk gezet zijn en het zich opnieuw organiseren, zorgde voor een verdedigingshouding, en voor een duidelijke angst. Angst voor de 'Doorbraak' (het naoorlogse streven om de verzuiling te doorbreken), angst voor het 'Barthianisme'.

Karl Barth tekende God als de 'Gans Andere' die je niet kon gebruiken voor je menselijke constructies als politieke partijen e.d.

Angst ook voor de wereld rondom: volgende keer nog een enkele opmerking over de maatschappelijke Umwelt van de jaren 50 en '60.

Daarna beginnen we een speurtocht in de jaargangen van het 'Gereformeerd Schoolblad' naar het onderwijsdenken van onze voortrekkers.

Jan van der Steeg (Enschede, 1943) woont in Zwolle. Hij studeerde voor onderwijzer aan de Gereformeerde Onderwijzers Opleiding te Enschede. Daarna deed hij een studie Onderwijskunde. Hij diende uit overtuiging het Gereformeerde onderwijs in meerdere geledingen (basisonderwijs, Pedagogische Academie, voortgezet onderwijs).

Noten:

1. In het kader van een breder (nog lopend) onderzoek wordt gekeken naar gedachten en theorievorming over Gereformeerd (v) onderwijs in het blad 'Woord en School'. Orgaan van de GVOLK, de Gereformeerde Vereniging van Onderwijzers, Leraren en kleuterleidsters. Ook is er aandacht nodig voor Gereformeerd onderwijsdenken van voor de Vrijmaking. Het bleek noodzakelijk om het 'Gereformeerd Schoolblad' - als de voorganger van Woord en School - er bij te betrekken. Er ontstond in de jaren '68 een hevige strijd binnen de onderwijzersvereniging. Dit leidde tot een splitsing. Een droevig verhaal apart.
2. Zie o.a. 'Het begin der wijsheid', Van der Steeg, Zwolle 2000. Uitgave t.g.v. 50 jaar Gereformeerd kweekschoolonderwijs.
3. Ook wel aangeduid met de begrippen: Vom-Kinde-Aus, Child-centered, New Education, e.d.
„Centrale uitgangspunten van deze reformbeweging waren: het voorop stellen van de levende ervaring van het kind, nadruk op aanleg, weerstand tegen de dominantie van cognitieve vaardigheden en voor onderwijs dat ervarings- en probleemgericht is. (I. van Hilvoorde, *Grenswachters der pedagogiek*, blz. 29. Groningen 2002.)
4. 'Zo konden ook in theorie en praktijk van het christelijk lager onderwijs na 1920 reorganisatievoorstellen worden gedaan door Waterink, de opvolger van Bavinck, die een verbazende gelijkenis vertoonden met wat voorstanders van de Nieuwe-School-Beweging hadden bedacht, zonder dat hij zich daarmee compromitteerde.' Kruihof, *Zonde en deugd in domineesland*, 199. Groningen, 1990.
5. In Gereformeerde kring werd hier argwanend tegen aan gekeken. Een leergesprek mocht wel: hierbij leidde de onderwijzer de klas via vragen door de leerstof heen. Meer een vraag- en antwoordspel waarbij de uitkomst al vast ligt. Het klassengesprek werd door menigeen (althans op de Gereformeerde Onderwijzers Opleiding te Enschede) afgewezen omdat hier de gezagsrelatie in geding scheen: je stond als onderwijzer op gelijke hoogte mee te praten, en dat tastte je positie als gezagsdrager aan. Geen klassengesprek dus. (Mocht je het al kunnen.)
6. Goede lezers kregen het meest op de kop: die gingen vooruit lezen, en als ze dan onverwachts aan de beurt kwamen, waren de rapen gaar.
7. Bavinck erkende het goed recht van diverse reformgedachten, maar was binnen Gereformeerde kring toch het meest kritisch hierover.
8. Vet van mij, JvdS
9. Een opmerkelijk geluid voor die tijd en voor gereformeerde kring.

Nieuwe putten slaan (2)

In de eerste bijdrage heb ik aandacht gevraagd voor de rol van christelijke politiek en organisaties. Ook benadrukte ik het belang van het eigene in het onderscheidend publiek spreken van de kerk. De aanleiding vormde de inspirerende oproep van Ad de Bruijne tot een dergelijke bezinning.

J. Westert ■

Ben ik nu klaar met De Bruijne? Nee, bepaald niet. Ik worstel ook met de betekenis van zijn dissertatie en de wijze, waarop je deze doorvertaalt en vormgeeft. Dat leidt ook tot een aantal vragen. Hoe boeiend de confrontatie via De Bruijne met O'Donovan ook is, het blijft een politieke filosofie uit een heel andere traditie. De kerk heeft een andere plaats in het publieke domein. Christelijke partij- en organisatievorming is de Angelsaksische wereld tamelijk onbekend. Het kan er dus ook zonder. Bij De Bruijne lees ik een sympathieke houding naar de ChristenUnie. Hij is echter ook tamelijk pragmatisch over de betekenis van een christelijk politieke partij. Dat blijft lastig als je zelf wel in deze traditie bent gevormd en er deel vanuit maakt.

Gods rijk komt van boven en wij kunnen er hier niet echt aan meebouwen. Onze opdracht is zo goed mogelijk werken aan goed bestuur en optimale verhoudingen, maar dieper gaat het niet in de ondermaanse maatschappelijke orde. Een lijn die overigens Douma met zijn uitwerking van het begrip 'vrede' ook heeft ingezet en die het mogelijk maakt ontspannener bezig te zijn in de samenleving. Een christen heeft weet van de diepe vrede met God, die we in Christus ontvangen (zie Joh. 14:27). Voor een christen is alles aan die vrede ondergeschikt. Leven uit die gezindheid zorgt voor zingevende samenhang. Die boodschap van het Woord van redding en verlossing biedt de kerk. Die vrede komt met Gods rijk. In politiek en samenleving gaat het om andere vrede - meer oppervlakkig tussen mensen. Het gaat om goed bestuur, rechtvaardige verhoudingen, maatschappelijke rust, voldoende werkgelegenheid, verantwoord milieubeleid, toegankelijke gezondheidszorg.

Daar richt de christenpoliticus zich op. Zijn invloed kan remmend, kritisch en sanerend zijn. Vanuit hun gezindheid kunnen zij iets laten zien wat de vrucht van de Geest uitwerkt. Met een christelijke politieke partij zijn we in staat om deze lijn goed te organiseren. Maar partijvorming blijft een instrument, geen doel in zichzelf. En het is niet de enige weg. Christelijke politiek wordt wat mij

betreft getekend door die principiële nuchtere bescheidenheid en de gerichtheid op goed bestuur voor heel de samenleving.

Broedplaatsen

Maar - een stap verder en we zitten bij een nieuwe 'doorbraakbeweging'. In de keuzes van christenjongeren en hun politieke voorkeur zie je dat ook terug. Christelijke politiek is een van de mogelijkheden, maar heeft voor jongeren lang niet altijd een principiële voorkeur. Als partijvorming langs de lijn van levensbeschouwing niet zo relevant of invloedrijk is, kunnen we ons beter aansluiten bij een organisatie of partij, die het milieu hoog in het vaandel heeft staan. Als het gaat om macht en invloed is bijvoorbeeld het CDA een kansrijke optie.

Gods rijk komt van boven en wij kunnen er hier niet echt aan meebouwen

Uiteraard heeft een christen dan nog zijn voeding nodig om daarin goed te kunnen opereren. Maar in plaats van op christelijke partijen en organisaties, zou ik zeggen, laten we ons dan vooral richten op het stimuleren en in leven houden van sterke bezinnings- en toerustingcentra. Om een voorbeeld te noemen: een wetenschappelijk instituut als de Groen van Prinstererstichting zou veel meer 'Ankling' moeten ondervinden dan dat we keer op keer ons 'goed zo' of 'wat waterig weer' uitbazunen over het dagelijkse politieke handwerk. De Bruijnes gedachten vragen vooral om centra voor ethische bezinning en persoonlijk reveil en inspiratie. Een christen heeft goede putten nodig om het bronwater te kunnen bemachtigen.

Christelijke organisaties zijn met de teloorgang van de verzuiling verdwenen, of hebben drastisch aan belang ingeboet. Dat proces is gemakkelijk gegaan en

bijna met applaus begroet in de media. Maar zijn we er ook in geslaagd om nieuwe lijnen te trekken die nodig zijn, die actueel zijn voor het christen zijn in een seculiere maatschappij? Daar wringt iets. Functie, nut en noodzaak van maatschappelijke bezinning, training en inspiratie lijken ook wel verdwenen! Juist wat dat betreft ligt er ook een taak om de 'publieke theologie' te herwaarderen: de publieke consequenties van theologische grondlijnen. Dat kan zowel in bezinningscentra als op de preekstoel. Wat betekent het voor duurzame keuzes als iemand God als Schepper belijdt?

een christen heeft goede putten nodig om het bronwater te kunnen bemachtigen

Christenen in deze tijd verdienen juist op dit gebied ondersteuning. In een netwerksamenleving zouden juist de bezinnings- en toerustingscentra veel aandacht moeten hebben. Die inspiratie en bronfunctie vraagt onze aandacht. Het nieuwe Forum C, waar ondermeer Sensor deel van gaat uitmaken, is daarvan een voorbeeld. Voor christelijk politieke wetenschappelijke uitgangspunten is een wetenschappelijk instituut uitermate essentieel, maar de spits in de beeldvorming is onvolgende op deze 'herbronningsfunctie' gericht, vaak nog teveel op emancipatie, machtsvorming en verdediging van verworven posities. In het centrum van de C-zuil, waar de C vooral naar Calvijn verwees, ontstaan C-broedplaatsen waar permanente herbronning plaats vindt vanuit de woorden van Christus zelf. Of die woorden ons nu bereiken via O' Donovan, via een Tim Keller, of via een nieuw lezen van Augustinus of Calvijn - het is het bronwater van Christus zelf dat ons verfrissen kan: zijn woorden, zijn leven en sterven. En hoe waardevol zijn dan de broedplaatsen die deze woorden kunnen hertalen voor de Nederlandse context van nu.

Kerken: preek

De meest centrale broedplaatsen blijven de plaatselijke gemeenten. De kerk heeft zich de afgelopen decennia steeds minder op het publieke domein begeven. Dat terrein werd aan christelijke of gereformeerde organisaties overgelaten. Nu deze organisaties aan betekenis hebben ingeboet en het in een seculiere samenleving ook niet zo eenvoudig is om je langs die weg te organiseren, mag de kerk zich de vraag stellen of zij op het gebied van de publieke theologie niet een taak laat liggen. Immers, in de kerk groeit Gods rijk.

De ChristenUnie krijgt voor en na het verwijt, dat zij te waterige compromissen sluit - en men bedoelt dan veelal het ChristenUnie-smaldeel binnen het kabinet. In een seculiere samenleving, waar christenen een taak hebben

om deze mede te besturen, is dat soms niet anders mogelijk. Maar daarmee is over essentiële thema's niet alles gezegd. Het profetisch spreken gaat verder en dieper. De kerk kan de vraag stellen, of zij dat aan een bevriende politieke partij kan overlaten, of juist in haar publieke spreken en diaconaal doen zelf meer boodschap aan heeft.

Kerken: preek, inspireer en bidt. De kerk is de 'eerste gemeenschap' om architectonische kritiek te leveren op de ontwikkeling van de seculiere samenleving. De kerk heeft zich echter te eenzijdig ontwikkeld als een veilige thuishaven voor persoonlijk geloofsgevoel en -beleving. Maar vanuit een thuishaven vaar je uit!

Met alleen opkalefateren komt een schipper of rederij er niet. Het gaat om de vaart. En uitvaren kan ook geen enkele christen uitbesteden aan 'christelijke organisaties' zoals politieke partijen. Christenen vallen in de seculiere samenleving niet op door kerkelijke of politieke opvattingen, maar door hun doen en laten, of te wel hun concrete levensstijl.

Deze tijd valt aan te duiden als 'post-Constantijns' of 'laat-Constantijns'. Sinds keizer Constantijn aanhanger werd van het christelijk geloof heeft de kerk altijd invloed gehad op de samenleving. Aan het begin van deze Constantijnse periode hebben de Cappadocische vaders met hun sociale activiteiten veel inspiratie en aandacht gegenereerd. Zodanig dat zij er krachtig aan hebben bijgedragen dat sociale actie en armoedebestrijding een publieke activiteit werd.

dat kan zowel in bezinningscentra als op de preekstoel

Als de sociale actie van de kerk er niet was geweest, zou de wereld nog heidens zijn. En de dag dat dat er niet meer zal zijn, zal de wereld, weer heidens worden.¹ In hun concrete actie waren de Cappadocische vaders een voorbeeld voor de overheid en het publieke domein. Zij hebben met hun daden het publieke domein en de politiek geïnspireerd door te doen, waarin zij geloofden. Aardse overheden bouwen niet aan Gods koninkrijk. Maar kerken en christenen kunnen wel bezield raken en optreden *vanuit* de geest en de stijl van dat koninkrijk.

Kerken: preek, inspireer en bidt; christenen: wees kenbaar aan uw gezindheid.

Jan Westert is redacteur van *De Reformatie* en voorzitter van het *WI ChristenUnie*.

Noot:

- ¹ Wessel, A., geciteerd via Govert Buijs in de bijdrage 'De kerk als sociale beweging', in *Voedselsafari*, 2007, ICS-Utrecht

Liedboek gezang 235:

In bidden en in smeken

Voor zondag 17 mei staat een hemelvaartslied op het rooster. De auteur is naar alle waarschijnlijkheid Christoph Blumhardt.

J. Smelik ■

Hij werd op 1 juni 1842 in Möttlingen geboren en overleed op 2 september 1919 in Jebenhau- sen bij Göppingen. De begrafenis was een paar dagen later in Bad Boll. Tussen 1862 en 1866 studeerde hij theologie in Tübingen, waarna hij vicaris werd in achtereenvolgens Spöck, Gerns- bach en Dürnau. Eind 1869 vertrok Blumhardt naar Bad Boll om zijn vader Johann Christoph (1805-1880) als assistent en secretaris bij te staan, die als pastor werkzaam was aan een door hem opgericht centrum voor pastorale zorg. In 1880 nam hij daar het werk van zijn vader over. Vader Johann Christoph hechte veel waarde aan het geestelijke lied voor de samenkomsten en huiselijk gebruik. Vooral omdat hij gezangen miste die aansloten bij zijn theologie van hoop, die hij kernachtig weergaf met de woorden 'Jezus is overwin- naar', schreef hij diverse liedteksten die hij in verschillende door hem uitgegeven liedbundels publiceerde.

Zoon Christoph Blumhardt ging zich steeds intenser bezighouden met politieke en sociale vraagstukken, wat ertoe leidde dat hij in 1899 zich openlijk afficheerde als socialist. De kerke- lijke overheid dwong hem toen zijn pastor- ambt neer te leggen. Vanaf 1900 zat hij voor de socialistische partij in de Landtag van Würt- temberg, maar in de loop der jaren werd het hem duidelijk dat hij daar weinig macht had zijn sociale idealen te verwezenlijken. In 1906 stapte hij daarom weer uit de politiek. Na een paar reizen naar o.a. Egypte pakt hij het pasto- rale werk in Bad Boll weer op.

Met name ook de verschrikkingen van de Eer- ste Wereldoorlog wakkerden bij Christoph Blumhardt het besef aan dat we leven in de 'voortijd van Gods rijk, in de aanvang waarin het in de hele wereld totaal anders zal worden: De duisternis zal wijken voor onze Heer Jezus Christus, de Overwinnaar'. En in 1915 bidt hij

tijdens een paasdienst de woorden: 'Niet maar de oorlog zal de wereld op zijn kop zetten, maar U zult de wereld door de Geest Gods heen en weer schudden, opdat eindelijk uw grote dag komt.'

Blumhardt leefde sterk vanuit deze eschatologi- sche verwachting die bij hem niet individueel gericht was, maar universeel: Gods heil is niet alleen voor de mens, maar God komt de hele wereld verlossen en vernieuwen.

Dat is ook een centraal thema in de liederen van hem en van zijn vader, waardoor die gezan- gen een geheel eigen plaats binnen protes- tante liederenschat hebben en daar inhoute- lijk-thematisch iets aan toevoegen. Des meer opmerkelijk dat in de Duitse officiële liedbun- dels uit de twintigste eeuw geen Blumhardt-lie- deren opgenomen zijn.

Gelukkig werden diverse liederen in de eerste decennia van de vorige eeuw in het Nederlands vertaald door Evert Louis Smelik (1900-1985). Als predikant binnen de Gereformeerde Ker- ken in Hersteld Verband heeft Smelik veel bij- gedragen aan de liturgie (hij maakte o.a. een nieuw huwelijksformulier) van deze kerken- groep en aan het gezangboek dat deze kerken in 1933 produceerden. In dat liedboek publi- ceerde Smelik ongeveer 25 nieuwe en vertaalde kerkliederen. Toen de HV-kerken in 1946 opgegaan waren in de Nederlandse Hervormde Kerk, werd Smelik in 1952 voorzitter van de hervormde gezangencommissie. In het *Lied- boek* zijn twintig liederen opgenomen met tek- sten en vertalingen van E.L. Smelik. Daaronder bevinden zich vertalingen van diverse Blum- hardt-liederen, zoals het lied van deze week: 'In bidden en in smeken'. Ten opzichte van de ver- taling die Smelik in 1933 publiceerde, zijn in de tekst van het *Liedboek* nogal wat wijzigingen opgenomen, die doorgaans een verbetering zijn.

Tekst

Al bij eerste lezing van de liedtekst zult u niet alleen vaststellen dat het om een hemelvaartslid gaat, maar ook dat de centrale thematiek van Blumhardt-liederen, namelijk de gerichtheid op de toekomst van de Heer, in dit lied volop meeklinkt. En met name in de oorspronkelijk vertaling van Smelik klonk dat volop mee in het slot van couplet 2: 'Nu dreigen nog gevaren, maar, wat ons ook ontwijk', eens zal zich alles klaren in 't lichtend Koninkrijk.'

De versregels die het best de centrale inhoud van de liedtekst weergeven, treffen we aan in couplet 2: 'Voor wie verweesd hier treuren is Jezus' hulp nabij'. Het woord 'verweesd' moet in verband gebracht worden met Johannes 14:18 waar Jezus zegt: 'Ik laat jullie niet als wezen achter, ik kom bij jullie terug.' Deze schriftpassage staat op diverse christelijke leesroosters aangegeven als de evangelielezing op de zondag na Hemelvaart. Deze zondag wordt wel 'Exaudi' genoemd, naar het eerste woord van de beginpsalm op deze zondag: 'Exaudi Domine vocem meam' (Hoor, Heer, mijn stem - Psalm 27). Dat is de psalm waarin het motief van verweesd-zijn klinkt in vers 10: 'Al verlaten mij vader en moeder, de HEER neemt mij liefdevol aan.'

De tekst van het lied spreekt geheel voor zichzelf. Hoewel het gezang in de rubriek Hemelvaart ondergebracht is, zal duidelijk zijn dat het ook op andere tijden en bij andere gelegenheden een plek kan hebben. Karakteristiek daar-

voor is het gegeven dat het gezang in de HV-bundel uit 1933 niet onder de hemelvaartslidren geschaard was, maar een plaats had gekregen in de rubriek Pinksteren.

Melodie

De melodie bij dit lied is onder ons algemeen bekend van het gezang 'Hoe zal ik hem bezingen'. De componist is Melchior Teschner, die op 29 april 1584 in Fraustadt geboren werd en op 1 december 1635 overleed te Oberpritschen, het huidige Poolse Przyczyna Górna. Teschner studeerde filosofie, theologie en muziek in Frankfurt an der Oder en Wittenberg. Vervolgens was hij in zijn geboortestad werkzaam als leraar en cantor. In 1613/1614 heerste daar een heftige pestepidemie, naar aanleiding waarvan Valerius Herberger het lied 'Valet will ich dir geben' dichtte, een eschatologisch lied vol verlangen naar de hemel, waar een einde gekomen zal zijn aan de aardse gebrokenheid. Bij deze liedtekst componeerde Teschner in 1615 de melodie die al spoedig wereldberoemd zou worden tot op de dag van vandaag. In het gereformeerd-protestantisme is een latere versie van de melodie lange tijd gezongen bij het adventslid 'Hoe zal ik U ontvangen'. De oorspronkelijke melodieversie werd in 1986 opgenomen in het *Gereformeerd Kerkboek* bij het lid 'Hoe zal ik Hem bezingen' (GK gez. 79).

Dr. Jan Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

HOOFDREDACTEUR:

Prof. dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Prof. dr. E.A. de Boer, Prof. dr. S. Griffioen, Prof. dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven' en 'Wandelen met God', Dr. J.H.F. Schaeffer, J. Westert, coördinator 'Samenleving'.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst', Ds. G. Riemer, coördinator 'Van binnen naar buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk en muziek', Drs. H. Veldman, rubriek 'Kort historisch'.

BESTUURSLEDEN STICHTING

DE REFORMATIE:

Drs. B. Bos (voorzitter),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3653537.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1 maand voor aanvang van het nieuwe abonnementsjaar schriftelijk of per e-mail te geschieden (voor 1 december)

Losse nummers € 1,50 (incl. porto).
De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden.
Tel. (0341) 565499.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

Calvijn aan tafel

De bedoeling van het Calvinjaar 2009 is uiteraard ook dat we Calvijn gaan lezen. Niet alleen in een 'verloren uurtje' of zo. Nee, ik bedoel dat we op vaste tijden een tekst van hem tot ons nemen.

H. Veldman ■

Waarom? Wel, als we dat doen, geven we ons zelf een gerede kans om de heldere boodschap van deze grote hervormer en schriftgeleerde te leren kennen én te waarderen! Er zijn zoveel prachtige tekstgedeelten uit Calvijns *Bijbelverklaringen* die ons - juist ook vandaag - veel te zeggen hebben. En daarnaast is er de *Institutie*, waarin gedachten zijn neergelegd die we ook nu nog prima 'in stelling' kunnen brengen. Bijvoorbeeld in contacten met christenen die anders zijn gaan denken over verbond en doop, of die worstelen met vragen over de uitverkiezing. Ook Calvijns visie op de schepping is van eminent belang in dit jaar waarin we ook Darwin geregeld tegenkomen.

Hoe doe je dat, Calvijn lezen? Gewoon, rustig, elke avond een bladzijde voor het naar bed gaan. Of, wellicht toch beter voor alle huisgenoten: aan tafel bij de maaltijd, als een dagboek. Nu niet denken dat wij in 2009 niks meer kunnen met woorden uit bijv. 1559, want dan kent u Calvijn nog niet echt. Hij staat zó dicht bij onze werkelijkheid, bij onze vraagstellingen over Gods werk in kerk, mens en wereld, dat we nauwelijks het idee hebben dat we met iemand van vijf eeuwen geleden te maken hebben. Uiteraard krijgen we van hem degelijke kost. Maar dat nemen we dan in afgemeten hoeveelheden. Laat iedere dag Calvijn tot ons spreken, en we zullen merken dát hij ons wat te zeggen heeft.

Welk boek nemen we dan in de hand? Uitgeverij De Groot Goudriaan (onderdeel van Kok Kampen) heeft twee uitgaven voor ons klaar gemaakt. De eerste kreeg als titel *Met Calvijn het jaar door, 365 woorden van Calvijn*, een klein boekje (10 bij 15 cm), in een stevig bandje, dat op elke pagina meestal twee à drie korte tekstfragmenten bevat uit bijv. Calvijns *Catechismus van 1536*, of uit zijn *Preken* of uit de *Institutie*. Het lijkt me net iets voor drukke, heel drukke mensen. Ze kunnen toch 'even' stilgezet wor-

den om na te denken over woorden met bijbelse wijsheid. Het Boekje kost nog geen tientje.

De andere uitgave is meer voor aan tafel. Het heet *365 dagen met Calvijn*. Hetzelfde idee als het eerste, maar nu in groter formaat en per pagina een overdenking van een Schriftwoord dat bovenaan staat afgedrukt. Aan het eind van de bladzij vindt men nog iets 'ter overdenking'. En de inhoud? In de maanden januari tot en met mei krijgen we een uitleg van teksten uit het Oude Testament, van juni tot en met september uit Calvijns commentaren over het Nieuwe Testament, daarna krijgen we in oktober citaten uit Calvijns preken over de Brief aan de Efeziërs, vervolgens nog teksten uit de pastorale brieven (Timotheüs en Titus), uit Calvijns preken over Samuël en uit Paulus' Brief aan de Galaten. Er zit iets in van de aloude manier van bijbellezen: de 'lectio continua', de doorgaande lezing (met uitleg) van een bijbelboek. Daardoor worden bepaalde verbanden duidelijk(er). De keus voor deze opzet is gemaakt door dr. Joël R. Beeke, een bekend Noord-Amerikaans theoloog (die eerder o.m. publiceerde over de verbondsgedachte bij Herman Witsius). Een waarborg voor kwaliteit in de gemaakte keuzes.

Ik zou zo denken: we moesten er maar aan beginnen, met het lezen van Calvijn, aan tafel of waar dan ook. Het zal een bron van rijke gezinnen zijn!

N.a.v.: *Met Calvijn het jaar door, 365 woorden van Calvijn*. Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen; ISBN: 978 90 8865 066 6. Prijs: € 9,90. En: *365 dagen met Calvijn*. Red. J.R. Beeke. Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen. ISBN 978 90 8865 054 3. Gebonden; 371 pp.; prijs: € 24,90.

Drs. Harry Veldman is kerkhistoricus en woont te Zuidhorn.

Gedicht

Vrijheid

De vlag kan uit: de vijand is de grenzen
overgetrokken met knikkende knieën,
met rustende doden, met diepe wensen
voor vrede in eigen hart?

Macht balt de vuisten, schreeuwt naar volle pleinen
om te overtuigen van eigen gelijk.
Macht wil meer, altijd maar meer en de kleinen
van deze aarde? Bukken.

Laten we allemaal, één voor één, vragen
om minuten voor een spiegel te staan
en onszelf diep in de ogen te kijken,
op zoek naar macht, haat, lijken.

Als we nog een hoofd hebben of een hart,
of oog voor de ander.

Lenze L. Bouwers

Startgedicht voor het Bevrijdingsfestival te Zwolle, 5 mei 2009